

2.

*Riadtan róják, meglapulva, némán,
a bakacsinba borult útakat.
Félelmetes a vak bizonytalanság,
dülöngélnék a fekete falak.
Az Úrral egy szomszéd vagyok. Szobámból
kopasz tetőkre bámulok. A számból
s pipámból pattog gyengeizű pára,
ráhull az éjszakára.*

3.

*Az erkélyre kiállok. Szembe vélem
az ablakban árnyékok lengenek
a tömpe gyertya halvány, tompa fényén:
kifáradt izmú munkásemberek.
Házak, tetők egy tömbbé összebújva
rejtőznek gyáván. Falaikon durva,
rejtelmes, bolygó, kövér figurák —
elfáradt a világ.*

4.

*Tépett tetők alatt pihen a város,
álommal terhes az ember-vadon
s aki rabként éli sivár világát,
álmában él pár órát szabadon,
álmában tán szabad és boldog ember,
de újra rab, mire eljő a reggel...
Adjatok neki reményt, friss erőt
s védjétek minden ellen, háztetők!*

A R U T H É N E K

Irtta: SZABÓ ZOLTÁN

Az utóbbi időben egyre többször került a Duna-völgyi népek érdeklődésének előterébe a ruthén nép ügye, mely bár kis számmal lakik e területen és a jelen időig nem élt számottevő nemzetiségi életet, elérték fejlődésének ahhoz a fokához, ahol, mint önálló nemzetiség akar szerepelni és nem mint más nemzet beolvadási függvénye.

Kik a ruthének? Honnan jöttek? Hol élnek? A felelet ezekre a kérdésekre egyuttal felelet arra a sok kérdésre, amely a ruthén nép életében megoldásra vár.

A ruthén nép szláv eredetű, a Rus törzsre vezeti vissza származását s magát tisztább szláv népnek tartja, mint a tatár és csud vérral kevert nagyorosz. Ruszinnak vallja magát, a ruszkijnak nevezett nagyorossal szemben. Az utóbbi évek politikai eseményei következtében más és más elnevezéssel igyekeztek egy-egy államalakulat zászlaja alá gyűjteni a ruthéneket. Egy időben Kárpátukrán elnevezéssel foglalták

össze őket, majd ujabban a magyar-orsz elnevezést keltették új életre a magyarországi ruthének megnevezésére.

E nép lakóterülete Kelet-Európa négy államán vonul keresztül. Vérrokonságának legnagyobb része az Ukrán tanácsköztársaságban lakik; majd folyamatosan a legnagyobb kisebbségi nemzetiségét tette a volt Lengyelországnak, többségben lévén Galiciában és Délkelet-Lengyelországban. A mai szlovákia Szepes, Gömör, Sáros és Zemplén megyéiben ma is felfedezhető, bár kis számmal és elszlovákosodva. Ellenben többségben él Magyarországon Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros magyarországi részén. Románia keleti és északi részén szintén végig húzódik a ruthén nép lakóterülete, kezdve Besszarábián, ahol a nagyoroszok mellett jelentős számmal élnek ruthének, Bukovinán, ahol zártabb egységeket alkotnak s Máramarosban a Visó és Tisza völgyén át eléri a kárpátaljai vérrokonait; sőt Máramarostól délre Szatmármegyében is megtalálhatók, bár erősen elmagyarosodva, de Szatmár városában még ma is fent áll a ruthén görög kath. hitközség.

Honnan jöttek a ruthének a Kárpátoktól övezett Dunamedencébe?

Sokféle magyarázatot próbáltak adni erre a kérdésre. Egyes történetírók a Dunavölgy ősi szláv népére szeretnék visszavezetni a ruthének eredetét, de erre vonatkozólag semmi írott vagy egyéb adat nem maradt fenn. A ruthénekről szóló említések sokkal későbbiek.

IV. Béla Névtelen jegyzője már foglalkozik a ruthénekkal, de a maga módja szerint önkényes magyarázatot próbál adni eredetüknek s azt állítja, hogy Álmos vezér Kieven való átvonulása alkalmával számos szláv vitézzel emelte seregének számát, hozzáátéve, hogy kétezer ijaszt es 3000 ruthén parasztot kapott a galíciai fejedelemtől s velük együtt telepedett le a Tisza-Duna közön.

Ez az állítás azonban, mivel hasonló adatokat nem találunk az egykori történetíróknál, semmivel sincs alátámasztva.

A ruthének letelepedésével foglalkozó első írott emlékek a XIII. század elejéről maradtak fent.

Feltehető, hogy egyes vándor ruthén pásztor csoportok már a XIII. század előtt éltek a Kárpátok dunai oldalán, de nem alkottak nagyobb egységeket s mint hűbéri rendszerben élő nép csak a XIII. század elejétől szerepel. A Kárpátok őserdői alján tanyát verő hűbér uraknak munkás kezekre, jobbágypokra volt szükségük, akik megszelidítsék és tovább munkálják a vidéket. Egyezséget kötöttek vállalkozó szellemű harcosokkal, akik összehordták békés vagy harcos eszközökkel a Kárpátok között vándorló pásztor népeket. Helyhez kötötték őket, ahol irtásokba kezdtek, majd megmunkálták a földet. Előbb adózás nélkül, majd rendszeres adózással, mint földesurtól függő jobbágy. A vezetőket *kenézeknek* vagy egyes helyeken *soltészeknek* nevezték; a jobbágyok nagyobb része viszont ruthén volt.

Kezdetben előjogokkal is birtak, egyes helyeken a határőrzést is rájuk bízta. Ezt bizonyítja számos község neve, valamint a *Krajna* elnevezés, ami *végvidéket* jelent s az utóbbi időkig fentmaradt, mint közigazgatási egység elnevezése.

A XV. és XVI. században oly bizalomra tettek szert egyes ruthén családok, hogy a kamarásokat és testőröket csak, mint *ruthenus* említik az okmányok, még akkor is, ha más nemzetiséghez tartozott az illető.

A ruthén beszivárgás egyenlőtlen ütemben folytatódott, ahogy a történelmi események azt gyorsították vagy lassították.

Nagy Lajos idején Korjátovics Tivadar a menekülő podoliai herceg 40.000 kisorossal jön be a Dunavölgyébe. Egyesek 40.000 családról irnak, mások kétségbe vonják e nagy számot. Tény az, hogy Korjátovics-csal egyidőben nagyobb számú ruthén telepedik le a Kárpátok innenső oldalán.

E ruthén bevándorlás erősen folyik a XVI.-XVII. és XVIII. századokban, Lengyelországból, ahol egyrészt a kisorosz-lengyel háboruszkodások, másrészt az önkényes hűbéri uralom miatt türehetlen a ruthén jobbágyság helyzete és új hazát keresve letelepednek a Kárpátok déli lejtőin.

Ahogy a jobbágyság helyzete súlyosbodik, úgy válik mind nehezebbé az új hazában az élet. Megemlítik — a ruthéneket a kelyhes mozgalomban s arról is tud a krónika, hogy a ruthének kivették a részüket az 1326. évi Pető Péter-féle felkelésből is. Annál nagyobb a surlódási felület a ruthén jobbágy és a hűbér ur között, mivel a ruthének a gör. keleti vallást hozták magukkal s bár már a XIV. században gör. keleti püspökség működik a máramarosi Körtyvélyesen és Munkácson, a jobbágyság elégedetlenség gyakran a gör. keleti vallásos tábor zászlaja alatt gyülekezik.

Ilyen ütköző pont a naptárkérdés, az ünnepek megülése. T. i. amíg a nyugati egyház a Gergely-naptárt használja, a keleti megmaradt a Julián-naptárnál s így az ünnepek között 10—13 nap különbség keletkezett. Ez állandó ütköző pont a ünneplő jobbágyság és a dolgoztatni akaró hűbérurak között s hozzájárult a jobbágyság egyéb sérelmeihez.

Többek között I. Lipót próbálta e kérdést rendezni, kimondva, hogy: „megkivánjuk, hogy úgy a mozgó, mint az artikulált ünnepeket az egyesült görög szertartásuk is akkor ünnepeljék, mikor a latinok, hogy az urak és a jobbágyság között, azok részéről a szokott munka kérdése, emezek részéről annak teljesítése körül elkerültessék zavar és terhelés.” A kérdést azonban nem sikerült megoldani, mert egy 1718 június 20. kelt dekrétum újra szükségesnek látja kimondani, hogy a görögök és latinok együtt kötelesek ünnepelni.

Minden hiába, — bár a ruthén papság egy része már 1649-ben egyesül a római egyházzal, hogy egyenlő jogokat nyerjen az uralkodó egyházzal, — a nép nagy része távol marad ettől az egységtől s hogy ne idegenkedjék az uniótól, a naptár változatlan marad.

A jobbágyság megszüntetéséig ez a kérdés közvetlen ellentét, kisebbségi sérelem maradt a jobbágy és a földesur között s a naptárt mind a mai napig sem változtatta meg a gör. kath. ruthén egyház.

Egyes történetírók szerint, a ruthén nép története hosszú időig egyenlő a ruthén egyház történetével. Valóban a ruthén nép keveset halatott magáról, részt vett az általános népi megmozdulásokban, lázadásokban, de gyér száma és rendkívüli hátramaradottsága következtében nem találunk körében olyan nemzetiségi megmozdulásokat, mint pl. a románoknál már a XVII. században.

A Rákóczi-féle felkelés a Ruthén-földön keresztül jön be az országba s a ruthén jobbágyság tömegesen tódult a szabadság zászlaja alá, amelytől szabadulást várt a hűbéri elnyomatás alól. Így érdemelte ki a

ruthén nép a „legkedvesebb és leghivebb nép“ elnevezést Rákócziól.

Éppen így ott találjuk a ruthén jobbágyot az 1848 szabadságharcban is, ellentétben a többi nemzetiségekkel, nem a monarchia, hanem a márciusi kormány oldalán. Kossuth neve annyira népszerűvé lett, hogy előfordul a Kárpátokon túli ruthénség népköltészetében is.

A ruthénség kérdéseit nem oldotta meg sem az 1848-as jobbágyság megszüntetése, sem a kiegyezés utáni Magyarország. Ez időben a ruthén népben vagy csak azt a „leghivebb és legkedvesebb“ népet látták, amelynek egyetlen vágya a magyarságba való teljes beolvadás vagy gyujtató, pánszláv agitátort, a kárpátaljai kedves idil megbontóját. Mert a világháború előtti ruthénség ideális nép volt az olyan kormányzat részére, amelynek kisebbségi politikája a beolvadásban összpontosult. A ruthénség gazdasági nyomora folytán a polgáriasodás legalsóbb fokait járta, azok a fiai pedig, akik bekerültek a városba, a közigazgatásba, a legnagyobb részben elvesztek a ruthénség számára. A városban olyan kis csepp volt a faluból felszivárgó ruthén elem, hogy ott elvesztette minden esetleg meglévő nemzetiségi öntudatát s beolvadt az uralkodó nemzetbe.

Az 1900. évi népszámlálás szerint a magyarországi ruthén lakosságból 83,3 százalék a férfi és 88,6 százalék a női irástudatlanok száma.

Az 1908-1909. tanévben 66 ruthén iskola működött, 72 tanítóval és 42.244 tanulóval. Tehát több, mint 500 tanuló esett egy ruthén tanítóra. Bár az 1907. XXVII. törvénycikk megengedi, hogy a magyar nyelv jogainak épségben tartásával a tannyelvet meghatározhassák, e törvény kevés helyen lép érvénybe. Szabó Orent írja, a ruthénségről szóló munkájában Zemplén-, Sáros-, Szepesmegyék iskolaügyeivel kapcsolatban, „hogy a jelzett területen egyetlen ruthén tannyelvű iskola sincs. A tanítási nyelv általános megállapításakor ezen a területen mindössze 5 iskola kívánta a ruthén tanítási nyelvet, de amikor felvilágosítást nyertek, hogy a vallástanítás nyelve nem befolyásolja az iskolai tanítás nyelvét — egy újabb határozattal ezek is a magyar tanítási nyelv mellett döntöttek.“

Az 1908-9. évben 80 ruthén tanulója volt a gimnáziumoknak, 77 a tanítóképzőknek és 6 a főiskoláknak; a ruthén tanárok száma ugyanabban az időben 5. Ruthén középiskola nem működött.

A világháború előtti földéhség a Ruthén-földön még élesebben jelentkezett, mint az ország más részében. A jobbágyságtól megszabadult ruthén parasztnak nem volt sem földje, sem mestersége, sem munkalehetősége. Ami kis földje volt, az sem termelt sokat s a törvény sem sietett segítségére. Jellemzően írja Szabó Orent a ruthén paraszt helyzetéről, hogy... „a népnek nincsen semmi védelme, mert a vadászati törvények gyakorlati alkalmazása a legtöbb helyen olyan, hogy csak a legnagyobb elkeseredéssel beszél róla a kisorosz nép. Van község, ahol a határnak jó egyharmadát már nem is művelik az állandó vadkárak miatt. Megszivlelendő okának kell lenni erre a földéhes kisorosz népnek.“

Fábry Zoltán husz évre rá megkísérelte megírni a Ruthén-földről az „Éhség legendáját“, de a valóság még akkor is olyan keserű maradt, hogy az akkori demokratikus Csehszlovákiában, a Ruthén-földi valóság csak fehér oldalakkal láthatott napvilágot.

A világháboru előtti Magyarországon nincsen ki megírja a éhség legendáját, csak egy-egy ujság cikke keresztül jut el a ruthén nép kiáltása a közvéleményhez. Tömören és élesen foglalja össze Urai Dezső ezeket a panaszokat a Budapesti Napló 1912 okt. 12.-i számában a skizma-mozgalommal foglalkozó cikkében: „A mozgalom eredete egyrészt az átmenet nélküli magyarosítás, másrészt a hihetetlenül rossz megélhetési viszonyokra vezethető vissza. A néppel mostohán bánnak a hatóságok és a magyar érzelmű gör. kath. papság tehetetlenül áll ezzel szemben.“ „Elsősorban a ruthén népnek nincsen földje. Másodsorban a közigazgatási tisztviselők nem a nép fiai, nem értik a népet és kemény intézkedéseikkel szinte kikergetik a ruthént az országból Oroszországba és Amerikába. Harmadsorban az erőszakos és átmenet nélküli magyarosítás vadítja a parasztot és hajtja ki az országból“. Ilyen körülmények között egy megélhetési lehetőséget látott a vezető réteg nélküli, öntudatlan parasztság: a kivándorlást. A ruthénségnél a kivándorlás oly megszokott jelenséggé vált, mint más falusiaknál a városban szolgálás. A nagy magyarországi kivándorlásnak a ruthénség adja a legnagyobb arányszámát. Már Kovács Imre megállapítja *Néma forradalom* című könyvében, hogy: „Főleg a Tisza felső és alsó folyása melől vándorolnak ki sokan. A Tisza felső folyásánál minden esztendőben 1000 lakosra 20-25 kivándorló esett, az alsó folyásánál 15-20 és a középső szakaszon 10-15.“

Ez az erős kivándorlási mozgalom nem maradhatott nyom nélkül a ruthénség nemzetiségi életére. Amerikában a munkalehetőség, a magasabb életszínvonal, a más országbeli ruthénekkal való érintkezés, a több szabadság, új életlehetőségeket nyit fel a Kárpátok aljáról kikerült ruthén paraszt előtt, az Óceánon tulra kellett mennie, hogy elpolgáriasodhassék, nemzetiségi öntudatot nyerjen. Az őshonában maradinak tartott paraszt Amerikában bányákban és racionalizált farmokon dolgozott, egeysületeket alapított, lapokat olvasott. Csodálatos, írja Szabó Orent, hogy míg a ruthének odahaza jóformán semmiféle társadalmi életet sem élnek, Amerikában nemcsak otthonosak egyleteikben, hanem fel is virágoztatják azokat. 1910-ben már 30.000 fizető taggal működik a Szojedinie, az amerikai ruthének egyesülete.

A kivándorolt ruthének azonban nem szakadtak el az ősi földtől; a hazai rokonoktól. Távolról is fentartották a kapcsolatot velük, sokan, miután pénzt gyűjtöttek, visszatértek, mások hosszabb-rövidebb látogatásaikkal vitték haza az új szellemet, a fejlettebb nemzetiségi öntudatot.

Igy alakult ki egy kezdetben bátortalan nemzetiségi mozgalom az ukrán nép szabadságának kivívására. Már 1910-ben felfigyeltek rá, érdekes a Pesti Napló 1910. évi 25. számának Ukrajnizmus című cikke, amelyik többek között a következő megállapításokat teszi: „Az ukrajnizmus gyűjtőfogalma alá tartoznak mindazok a ruthének, helyes névvel megjelölve, amint ők magukat nevezik: kis oroszok, akik öntudatra ébredtek, hogy származásra, nyelvre, testalkatra, vérmérsékletre, politikai multra és jövő szereplésre nézve... önálló népfajt képeznek... Az ukrajnisták által kiadott hivatalos térkép szerint ezen államhoz tartoznának Magyarországból Eperjes, Ungvár, Máramarossziget, nagyobb városokkal az összes ruthénlakta vármegyéink.“

Ennek a nemzetiségi mozgalomnak az egyik szárnya kapcsolatot

talált a cseh és szlovák nemzetiségi irányzatokkal s a világháború után megalapították Csehszlovákiát, amely autonómiát ígért a csehszlovák tartományra alakult Orosz Kárpátaljának.

Anna Seghers felejthetetlen novellájával, a *Hrusovoi parasztok*-kal,* a cseh máramarosi ruthén paraszt már nem úgy kerül be a világirodalomba, mint öntudatlan munkagép, hanem mint ember, aki helyt áll emberi, társadalmi jogai mellett.

A világpolitika további hullámvásai ismeretesekek. A kárpátaljai ruthénség a „nagypolitika“ játékává lett s a rövid életű Volosin kormányzás után visszakerült oda, ahonnan elindult.

A szovjet-magyar határ új helyzetet teremtett, Magyarország egyik legégetőbb kérdésévé tette a ruthén kérdést és újra felszínre hozta az önkormányzat problémáját.

A mai magyar hivatalosság véleménye megoszlik a ruthén kérdést illetően. Egyesek a régi beolvasztási politika százszázalékos keresztülvitelét követelik, mások engedelményekkel, egyes vezető rétegek felkarolásával szeretnék megoldani Kárpátalja kérdését. *Milotay István* egyik legutóbbi cikkében már arról ír, hogy számos magyar aggodalmát fejezi ki az önkormányzatra vonatkozólag, úgy gondolván, hogy evvel csak széthúzási lehetőséget teremtenek.

Egy éve, hogy Kárpátalja megszűnt ugródeszka lenni a világpolitikában és ma a kis félmillió ruthén nép megint két világ ütközőpontjába került. A Csáky-Ciano találkozó alkalmával minden világlap első helyen említi a szovjet-magyar határ kérdését s ez újra szükségessé teszi a ruthén ügy rendezését.

Megbékül-e egyelőre a két itt találkozó világ, — ez a kérdés dönt majd a ruthénség belső ügyei felett is.

* Magyarul is megjelent a *Korunk* VI. évfolyamában (1931. jun.-i szám). (A szerk.)

V A R S Ó

Irtá: GRÉDA JÓZSEF

*Mikor a messze, szép teren
tankok vasteste nyargalt,
s a nép a napos, kék delen
sötéten és hamar halt,
hallottam ezt az éktelen,
tán földalóli kardalt:*

*„Az éj azért oly végtelen,
mert meglopja a hajnalt;
az élet azért képtelen,
mert árulóival tart“.*